

हैद्राबाद इनामे व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत (सुधारणा) अधिनियम, २०२४
(सन २०२५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्र. ७) -
हैद्राबाद इनाम निर्मूलन व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत अधिनियम १९५४ च्या कलम २(ए) व कलम ६ मध्ये करण्यात आलेली सुधारणा

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग
शासन परिपत्रक क्रमांक बैठक-२०२४/प्र.क्र. ९५/ज-७
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई -४०० ०३२.
दिनांक १५ जुलै, २०२५

- वाचा :-
१. हैद्राबाद इनामे व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत (सुधारणा) अधिनियम २०१५ (सन २०१५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्र.२५)
 २. दिनांक १३.०८.२०२४ रोजी झालेल्या मंत्रिमंडळ बैठकीतील निर्णय
 ३. हैद्राबाद इनाम निर्मूलन व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत (सुधारणा) अध्यादेश, २०२४ (सन २०२४ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्र. ८)
 ४. सम क्रमांकाचे दिनांक ०८ ऑक्टोबर २०२४ चे परिपत्रक.
 ५. सन २०२५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ७-दिनांक ०१/०१/२०२५
 ६. सम क्रमांकाचे दिनांक ०३ मार्च, २०२५ चे परिपत्रक.

प्रस्तावना :-

मराठवाडा विभागातील मदतमाश इनाम जमिनींना हैद्राबाद इनामे व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत अधिनियम, १९५४ मधील तरतूदी लागू होतात. मराठवाड्यातील आठ जिल्ह्यांमध्ये हैद्राबाद इनामे व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत अधिनियम, १९५४ चे कलम ६(१) च्या तरतूदीनुसार शासन परिपत्रक, महसूल विभाग क्रमांक HIA १०५९ VI-L, दि.०९.०७.१९६० अन्वये सुचित केल्यानुसार तत्कालीन परिस्थितीमध्ये दि.०१.०७.१९६० रोजी इनामदार यांच्याकडील जमीनी खालसा (Abolition) करून शासनाकडे निहित करण्यात आल्या. तसेच, या अधिनियमाच्या कलम ६ (३) अन्वये सक्षम अधिकारी यांच्या पूर्वपरवानगीशिवाय हस्तांतरण व विभाजन करण्यास प्रतिबंध ठेवून नवीन अविभाज्य भोगवटादार २ च्या शर्तीवर इनामदार, काबीज-ए-कदीम, कायम कुळ व साधे कुळ यांचेकडून जमीनीचे तत्कालीन परिस्थितीत नजराणा/भोगवटा मुल्य घेवून पुनःप्रदान (Regrant) करण्यात आले आहे. मराठवाडा विभागातील मदतमाश इनाम जमिनींच्या हस्तांतरणावर हैद्राबाद इनामे व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत अधिनियम, १९५४ चे कलम ६ (३) अन्वये निर्बंध होते. मराठवाडा विभागात मोठ्या प्रमाणावर शेतकऱ्यांनी इनाम जमिनी धारण केलेल्या आहेत. या जमिनींचे बेकायदेशीररित्या हस्तांतरणे झालेली आहेत. या जमिनीवरील निर्बंध कमी करण्यासाठी हैद्राबाद इनामे व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत अधिनियम, १९५४ च्या कलम ६ मध्ये सन २०१५ मध्ये सुधारणा करण्यात आली आहे. तथापि, त्यानंतरही या इनाम

मिळकतीच्या हस्तांतरणासंदर्भात आणखी काही निर्बंध कमी करणे आवश्यक होते. तसेच अधिनियमाच्या कलम २ (ए) (३) मध्ये नमूद १ वर्षाचा कालावधी संपल्यानंतर अपवादात्मक प्रकरणी उप कलम (१) अन्वये घेण्यात आलेल्या प्रकरणांची कायदेशीर वैधता, नियमितता तपासण्यासाठी एक वर्षाच्या कालावधीची मर्यादा वाढविणे आवश्यक होते.

सदर जमिनीची उपयोगिता वाढविण्यासाठी तसेच अशा जमिनीचा कालानुरूप वापर करणे शक्य व्हावे याहेतूने कायद्यात सुधारणा करण्याची गरज निर्माण झाली होती. याकरिता नियुक्त करण्यात आलेल्या समितीच्या शिफारशीस अनुसरून राज्य मंत्रिमंडळाच्या दि.१३.०८.२०२४ रोजी झालेल्या बैठकीतील निर्णयानुसार उक्त अधिनियमाच्या कलम २ (ए) व कलम ६ मध्ये दि. २४.०९.२०२४ रोजी प्रसिध्द करण्यात आलेल्या हैद्राबाद इनामे व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत (सुधारणा) अध्यादेश, २०२४ (सन २०२४ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्र. ८) अन्वये सुधारणा करण्यात आली होती. या अध्यादेशाचे अधिनियमात रुपांतर करण्यासाठी हैद्राबाद इनामे व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत (सुधारणा) अधिनियम, २०२४ (सन २०२५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ७) महाराष्ट्र शासन राजपत्र, असाधारण भाग ४ मध्ये दिनांक १ जानेवारी २०२५ रोजी प्रसिद्ध करण्यात आला आहे. हा अधिनियम दिनांक २४ सप्टेंबर २०२४ रोजी पासून अंमलात आलेला आहे. त्यानुषंगाने दि.०८ ऑक्टोबर, २०२४ व ०३ मार्च, २०२५ रोजी शासन परिपत्रक निर्गमित करण्यात आलेले आहे. या परिपत्रकातील काही अटीमुळे जिल्हाधिकारी स्तरावर प्रत्यक्ष अमलबजावणी करतांना अडचणी येत असल्याचे निदर्शनास आल्याने सदरचे दोन्ही शासन परिपत्रक अधिक्रमित करून नव्याने एकत्रित सूचना निर्गमित करण्यात येत आहेत.

शासन परिपत्रक :-

हैद्राबाद इनामे व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत (सुधारणा) अधिनियम, २०२४ (सन २०२५ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्र. ७) नुसार हैद्राबाद इनामे व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत अधिनियम, १९५४ च्या कलम २ (ए) व कलम ६ मध्ये या अध्यादेशाव्दारे करण्यात आलेल्या सुधारणेची अंमलबजावणी सर्व संबंधित जिल्हाधिकारी यांनी करावी. यापुढे हैद्राबाद इनामे व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत अधिनियम, १९५४ अंतर्गत येणाऱ्या मदतमाश जमीनी भोगवटदार वर्ग-१ मध्ये रुपांतरीत करण्यासाठी/कृषीतर प्रयोजनासाठी करण्यात आलेली हस्तांतरणे नियमित करणेसाठी ५०% ऐवजी ५% इतकी नजराणा रक्कम आकारण्यात यावी. लागू असलेल्या प्रकरणी दंडाच्या रकमेत कोणताही बदल करण्यात आलेला नाही.

२. हैद्राबाद इनामे व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत अधिनियम, १९५४ चे कलम २ (ए) नुसार सक्षम न्यायालयाच्या निर्णयामुळे कोणत्याही जमीनीबाबतचा वाद वरीष्ठ न्यायालयात गेल्यानंतर न्यायालयाच्या निर्णयानुसार कार्यवाही करण्याचे बंधन संबंधित यंत्रणेवर राहिल. विशेषतः इनाम जमीन मदतमाश आहे किंवा खिदमतमाश आहे याबाबतचा वाद मा. उच्च न्यायालयात अथवा मा. सर्वोच्च न्यायालयात गेल्यास व मा. उच्च न्यायालयाने अथवा मा. सर्वोच्च न्यायालयाने त्याबाबत निर्णय दिल्यास त्या निर्णयानुसार संबंधित जिल्हाधिकारी यांनी अंमलबजावणी करावी.

३. हैद्राबाद इनामे व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत अधिनियम, १९५४ चे कलम ६(१) नुसार तसेच जोडतक्ता २-अ, लेजर अकाउंट नुसार मदतमाश म्हणून जाहीर करण्यात

आलेली जमीन जर वक्फ बोर्डाने वक्फ अधिनियम, १९५४ च्या कलम ५(२)अन्वये वक्फ मालमत्ता म्हणून जाहिर केली असेल तर, वक्फ बोर्ड जोपर्यंत जाहिर केलेल्या जमीनीच्या यादीमधून या जमीनीचा तपशील वगळत नाही तोपर्यंत महसूल अभिलेखानुसार ही जमीन मदतमाश म्हणून नोंद घ्यावयाची कार्यवाही करण्यात येऊ नये. मात्र वर २ येथे नमूद केल्यानुसार वरिष्ठ न्यायालयाने निर्णय दिला असल्यास त्याप्रमाणे महसूल अभिलेखात नोंद घेण्याची कार्यवाही करता येईल.

४. ज्या जमिनींना हैद्राबाद इनामे व रोख अनुदाने रद्द करण्याबाबत अधिनियम, १९५४ मधील कलम ६ (३) मधील तरतूदी लागू होतात अशा मदतमाश जमिनीचे भोगवटादार वर्ग-१ मध्ये रुपांतरण करताना/कृषीतर प्रयोजनासाठी करण्यात आलेली हस्तांतरणे नियमित करताना नजराणा किंवा नजराणा व दंडाची एकत्रित रक्कम ₹१ कोटी पेक्षा अधिक आहे, अशा प्रकरणी रुपांतरण करण्यापूर्वी शासनाची पूर्व मान्यता घेण्यात यावी.

५. सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर प्रसिध्द करण्यात आले असून त्याचा संकेतांक क्रमांक २०२५०७१५१५४५५१०७१९ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(कैलास गायकवाड)
सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा.मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
२. मा.उपमुख्यमंत्री (गृह) यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई
३. मा.उपमुख्यमंत्री (वित्त व नियोजन) यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई
४. मा. विरोधी पक्षनेता, विधानपरिषद/विधानसभा, महाराष्ट्र विधानभवन, मुंबई
५. मा. मंत्री (महसूल) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
६. मा. राज्यमंत्री (महसूल) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
७. विधानमंडळाचे सर्व सन्माननीय सदस्य,
८. विभागीय आयुक्त, छत्रपती संभाजी नगर
९. जिल्हाधिकारी, छत्रपती संभाजीनगर, परभणी, हिंगोली, जालना, नांदेड, बीड, धाराशिव, लातूर.
१०. सर्व प्रशासनिक विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
११. निवडनस्ती (कार्यासन ज-७)